

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1990

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1992

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1990

VILNIUS

1992

INSTITUT FÜR GESCHICHTE LITAUENS

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1990

7

VILNIUS

1992

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1990 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1992

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Eugenijus JOVAISA, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara BAIKASAITĖ, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
2600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

ISTORIJS TERMINIJA

Sio skyriaus konsultantas filol. m. kand.
KAZYS GAIVENIS

DĖL PIRMOJO LIETUVOS STATUTO NUOSAVYBĖS TERMINŲ

I Lietuvos Statuto nuosavybės terminija nėra tiksli, todėl svarbu suvokti jame vartojamų terminų reikšmę. Tai jau mėginta daryti¹, tačiau šį klausimą reikėtų dar aptarti.

Nuosavybę ir turtą I Lietuvos Statute apibrėžia žodžiai *печ, рухомые речи, именье*². Nekilnojamajam turtui (daiktui) skirtas *именье*, kilnojamajam — *печ*³. Iš tikrųjų pagrindinė šių žodžių reikšmė yra tokia, bet vien taip apibrėžti nebūtų tikslu. Žodis *именье* gali reikšti (nors kur kas rečiau) ir kilnojamąjį turtą, kaip matyti iš IV 1 straipsnio⁴ (beje, šį apibrėžimą atitinka ir lotyniškas vertimas⁵). Žodis *печ* šiuo atžvilgiu labiau vienareikšmis, bet ir jo vartojimas neleidžia atmesti kilnojamojo turto (daikto) antipodo reikšmės. Tai pasakymas *печи рухомые* — *res mobiles* (IV 4, V 7 ir kt. straipsniuose)⁶ bei X 6 straipsnio tekstas, kur *печ* galima suprasti kaip sinonimą (dvaro reikšme)⁷.

Sie netikslumai ne viskas. Svarbiausia tai, kad visiškai neįvertintas I Lietuvos Statuto žodis *влас(т)ность*, tiksliai apibrėžiantis nuosavybės sąvoką. Ją atitinka tikslus ir nusistovėjęs lotyniško vertimo

¹ Андрюлис В. Некоторые процессуальные особенности судебной защиты феодального движимого имущества по Литовскому статуту 1529 года // Первый Литовский статут 1529 года (Материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута). Вильнюс, 1982. С. 55—58.

² Ten pat. P. 55.

³ Ten pat. P. 56.

⁴ Статут Великого Княжества Литовского 1529 года (toliau — СВКЛ). Минск, 1960. С. 55: «в именах рухомых и лежачих».

⁵ Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 (toliau — ZPL). Poznań, 1841. S. 200: „et bonis mobilibus et immobilibus“.

⁶ СВКЛ. С. 55, 64; ZPL. S. 203, 226.

⁷ СВКЛ. С. 112: «Хочем тэж мети и вставляем то, иж первый рок, с права заложонь, о каждую реч заставленную маеть быти рок завитый под страченем права. А от которого часу позвом будет позван тот, который заставу держать, от того часу не маеть болший имена казити ани вживана доходов которых-кол-век ся уступати».

terminas *proprietas* (*proprius*). Tokie yra III 2⁸, IV 9⁹, V 8¹⁰, VI 16¹¹ straipsniai.

Taigi I Lietuvos Statute yra apibendrinta nuosavybės sąvoka, tik ji nėra apibendrintai įdiegta.

Edvardas G u d a v i č i u s

Tauta ir nacija

Etnosocialinėms bendrijoms vadinti terminus *tauta* ir *nacija* vartoja ne tik istorikai. Rašydami apie visuomenę, be jų neišsiverčia filosofai, sociologai, politikai ir kt. Juos taip pat girdime gyvojoje kalboje. Tad kodėl straipsnį apie *tautą* ir *naciją* dedame į LIM terminijos skyrių? Mus paskatino dvi aplinkybės. Pirma, dėl šių terminų vartojimo nesutariama: vieniems autoriams ir *tauta*, ir *nacija* — sinonimai, kitiems — taip pat sinonimai, bet pasirenka vieną — *tauta*, tretį vartoja abu terminus ir jų turinį laiko ne visuomet identišku, ketvirtį feodalinio laikotarpio etnosocialinę bendriją vadina ne *tauta*, o *tautybe*. Antra, istorikai, dažniau nei kiti tyrėjai, visuomeninius reiškinius nagrinėja per visą jų raidos laikotarpį. Todėl reikia atsakyti į klausimus, kada, kaip ir kiek kito terminų turinys. Sprendžiant šiuos klausimus, nereikia pamiršti, kad terminai gali turėti kelias reikšmes. Antra vertus, per ilgesnį laiką kinta jų turinys ar funkcija. Jeigu smarkiai kinta, reiškiniui įvardyti reikia seną terminą keisti nauju.

Apie etnosocialinę terminiją susikaupė didelė istoriografija. Vokiečių, prancūzų bei kitų autorių darbus, pateikdami nemažą bibliografiją, aptarė Ulrichas Dyrzė ir H. Ratas¹. Sovietų Sąjungos ir kitų šalių filosofų bei kitų specialistų, daugiausia marksistų, darbus nagrinėjo Surenas Kaltachčianas², Michailas Kuličenko³, Alfredas Kozingas⁴. Jų bei kitų autorių vartojamus terminus esame apžvelgę⁵. Tame pačiame darbe išdėstėme savo požiūrį į lietuvių nacijos susidarymą ir kartu su Rimantu Vėbra nagrinėjome XIX a. pabaigos Lietuvos visuomenės struktūrą.

⁸ Ten pat, P. 48: «ку властности того князства приведем...»; ZPL. S. 186: „ad proprietatem magniducatus ipsius, reducemus...“.

⁹ СВКЛ. С. 57: «а тую отчизну або дедизну имени властность ее...».

¹⁰ Ten pat, P. 64: «если б не был на своей властности оселый...»; ZPL. S. 227—228: „si in suis propriis: non erit possessionatus“.

¹¹ СВКЛ. С. 77: «об отчизну о спадок, або о властность которую дедичную...»; ZPL. S. 261—262: „pro patriomonio suo, vel devolucione, vel alia proprietate, hereditaria...“.

¹ Dierse U., Rath H. Nation, Nationalismus, Nationalität // Historisches Wörterbuch der Philosophie. Basel: Stuttgart, 1984. Bd. 6. Sp. 406—414.

² Калтачян С. Т. Марксистско-ленинская теория нации и современность. М., 1983.

³ Куличенко М. И. Нация и социальный прогресс. М., 1983.

⁴ Kosing A. Nation in Geschichte und Gegenwart. B., 1976; rusiškas variantas: Козинг А. Нация в истории и современности. М., 1978.

⁵ Lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas (ligi 1904 metų). V., 1987.